

Ook zou het mij lief geweest zijn als alle negentiende eeuwse bijvoeglijke naamwoorden die inmiddels een (enigszins of sterk) gewijzigde betekenis gekregen hebben toegelicht waren. 'Eigenaardig' (o.a. II, 138) is tegenwoordig 'bijzonder'. Zouden de 'hartelijke' preek (I, 21) en de 'gezellige' betrekking of toestand (I, 290, 291) inhouden wat wij daaronder verstaan? Hoe men zich vergissen kan blijkt uit het adjectief 'gemoedelijk'. Zwaan koppelt het aan 'oprecht' (II, 680). 'Gemoedelijk' is echter méér. Allard Pierson deelt in *Oudere Tijdgenooten*, blz. 119, over Groen mee: 'uit de oogen sprak gemoed'. Hij bedoelt dan, blijkens het zinsverband, 'hartstochtelijke gevoeligheid'. In *Bescheiden* II 427 spreekt hij over 'menigen gemoedelijken christen': daar heeft hij, denk ik, bevindelijke vromen op het oog. Hij plaatst het adjectief soms naast 'naauwgezette' (II, 171) en doelt dan op 'niet-rekkelijke fundamentalisten', die met hart en ziel kunnen zingen en bidden.

De wens naar nóg meer perfectie danken wij aan Zwaan zelf. Hij heeft het ernaar gemaakt dat we blijven doorvragen. Er is een zakenregister dat de bladzijden 666-833 van deel II omvat. U leest de cijfers goed. Hier werd een wereldrecord gevestigd en wie zich op deze manier in de schijnwerpers plaatst kan journalistiek commentaar verwachten dat voortkomt uit waardering.

De recensent verbergt zijn verbazing niet over Zwaans ongeëvenaarde prestatie. Zelf aarzelde deze niet, van een 'lijdensweg' te spreken (I, blz. IX).

Inmiddels heeft Zwaan in *Bron*, de nieuwsbrief voor medewerkers van het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, 31 maart 1992, over de voorgeschiedenis van de publicatie spiritueel en humoristisch verteld.

P.L. Schram